

در روز اول تیرماه سال ۱۳۹۱ به تدوین و تنظیم این کتاب گذشت.
 در این روزها در آغاز هر سال، تماماً از آن خانواده است، ولی خانواده
 از این حق خود صرف نظر کردند، تا بتوانم با خیالی آسوده به نگارش
 این کتاب بپردازم. از این دو بابت از پدر بزرگوارم، مادر عزیزم، برادران ارجمندم،
 و دوستان عزیز و دختر نازنینم و همچنین از خانواده گرامی همسرم که
 در این خلوت و تنهایی را در اختیار من قرار دادند، صمیمانه سپاسگزارم و
 تشکرهای فراوانی و سرافرازی همه آنها را از خداوند مهربان مسألت می‌کنم.
 چیزی را که به اعتبار نام خداوند مهربان و دوستان او ارزش یافته است، به پدر
 و مادر و فرزندان خود و مسافران پروردگار حکیم انبیا
 و دختر نازنینم سپارش. که این روزها در مایه نهمین سالگرد تولدش

فهرست

سپاس و تقدیم ۷

پیش‌گفتار ۹

جایگاه دعا در تصویرهای گوناگون از خدا ۱۳

متن نیایش‌ها ۳۷

واژه‌نامه ۱۸۷

نمایه نام‌ها ۱۹۱

نمایه بن‌مایه‌ها ۱۹۳

منابع ۲۳۱

پیش‌گفتار

در پیش‌گفتار راجع به دو موضوع سخن می‌گوییم: (۱) ضرورت و اهمیت کارهایی از این دست و (۲) گزارشی مختصر در مورد شیوه انجام کار.

(۱) ضرورت و اهمیت کار

نیایش یکی از عمیق‌ترین و اصیل‌ترین نیازهای آدمی است. ظاهراً همواره در همه زمان‌ها و مکان‌ها کسانی بوده‌اند که برای دستیابی به خواسته خود و یا به جهت آرامش یافتن دست به دعا بلند کرده‌اند. در زمانه ما، به خاطر ویژگی‌های خاص دوران جدید، نیاز انسان‌ها به دعا بسیار بیشتر شده است. از آنجاکه هرچه شرایط جامعه انسانی پیچیده‌تر می‌شود و مصرف‌گرایی، رفاه‌زدگی، کمیت‌گرایی و ماشینی شدن بر زندگی او سیطره بیشتری پیدا می‌کند، حس تنهایی، واماندگی و اضطراب او هم شدیدتر می‌شود، نیاز به دعا نیز روز به روز در زندگی انسان بیشتر می‌شود. انسان خسته و وامانده فرسوده امروزی بیش از هر انسان دیگری به معنا و آرامشی که دعا به او تقدیم می‌دارد، نیازمند است.

مهم‌ترین دعاها در فرهنگ اسلامی ما به زبان عربی هستند و امروزه سواد عربی‌دانی پایین آمده است. تا پیش از دوره مشروطه فضل و دانایی در ایران به معنی دانستن عربی بود و نوعاً افراد باسواد عربی می‌دانستند، اما امروزه تعداد آشنایان با زبان عربی روزه‌روز کمتر می‌شود. زبان عربی به خاطر دعاهایی که امثال امام علی ابن ابیطالب، امام حسین و امام سجاد که درود خدا بر آنها باد، به آن هدیه کرده‌اند، از حیث دعا، بسیار توانگر است. این زبان عمیق‌ترین و شورانگیزترین دعاها را در خود دارد و کسانی که با آن آشنا نیستند، از آن همه زیبایی، معرفت و عشق محروم‌اند. از آنجاکه یکی از مهم‌ترین وجوه دعاها وجه هنری آنهاست؛ دعاها نیز مانند سایر آثار هنری ترجمه‌ناپذیرند و فقط کسانی که با لطائف و ظرائف یک زبان خاص آشنا هستند،

جایگاه دعا در تصویرهای کوناگون از خدا^۱

مقدمه

درباره دعا از جنبه‌های مختلف می‌توان بحث کرد و در این باره هم فراوان گفته و نوشته‌اند و البته همچنان در این زمینه قله‌های فتح نشده و افق‌های ناگشوده فراوانی وجود دارد. برخی از محققان در مورد مبانی فلسفی دعا بحث کرده‌اند و کوشیده‌اند به این پرسش که حقیقت دعا چیست؟ پاسخ دهند و گروهی دیگر از دیدگاهی عمل‌گرایانه به بررسی دعا پرداخته‌اند و با طرح پرسش‌هایی مانند «آثار و نقش‌های دعا در زندگی فردی و اجتماعی آدمیان چیست؟» مسأله دعا را وارد ساحتی دیگر کرده‌اند. درباره آداب دعا، شرایط دعا، ویژگی‌های شخص دعا کننده، علل مستجاب شدن دعا، دلایل استجاب دعا، انواع دعا، آثار دعا و مسائلی از این دست نیز پژوهش‌های فراوانی انجام شده است. روان‌شناسان، کارشناسان مدیریت و برنامه‌ریزی، دین‌شناسان، مردم‌شناسان، پزشکان، روانپزشکان و سایر متخصصان نیز هرکدام از منظر خاص خود به دعا توجه کرده‌اند.

در این مقاله ما به هیچ یک از این مباحث نمی‌پردازیم و همه توجه خود را به این موضوع معطوف می‌کنیم که چه تصویرهایی از خدا در جامعه ما وجود دارد، هرکدام از این تصویرها چه مدل‌هایی از رابطه انسان و خدا را پدید می‌آورند و در درون هرکدام از این مدل‌ها دعا چه جایگاهی دارد؟ پیش از ورود به بحث لازم است که به یک نکته مهم اشاره کنیم و آن اینکه رابطه صمیمانه بین دو نفر تنها در صورتی ممکن است که هر دو همدیگر را به «شخص» بودن بشناسند و نوعی سنخیت بین

۱- در نگارش این مقاله از دو سخنرانی استاد ارجمند، دکتر آرش نراقی، یکی با عنوان «سه تصویر از خدا» و دیگری با عنوان «نظریه سلوک» بهره فراوان برده‌ام. با اعتراف به اینکه در این بحث فضل تقدم و تقدم فضل از آن دکتر آرش نراقی است، برخی از سخنان ایشان را با تقریری دیگر و گاه با یاری گرفتن از واژگان خود ایشان در این مقاله می‌آورم و تندرستی و سربلندی آن استاد گرامی را از خداوند بزرگ خواستارم. طالبان این بحث به آن دو سخنرانی در وبلاگ ایشان مراجعه فرمایند. همچنین باید از دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی که در کلاس «متون عرفانی» (درس دوره دکتری در دانشگاه تهران) راجع به تصویرهای مختلف از خدا در تذکره الاولیاء سخن گفتند و برای نخستین بار نگارنده را با این بحث مهم آشنا کردند و نیز دکتر محمدرضا بهشتی که در یک برنامه تلویزیونی (که متأسفانه نام برنامه و تاریخ پخش آن را به یاد ندارم) درباره تصویرهای مختلف خدا بحث کردند، سپاسگزاری کنم و برای همه این استادان پیروزی و تندرستی و شادمانی را آرزو کنم.